

SŁAWOMIR ZAWISZA

*Katedra Ekonomiki i Doradztwa w Agrobiznesie
Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy*

PRZEMIANY SYSTEMU DORADZTWA ROLNICZEGO W POLSCE W ŚWIETLE POTRZEB DORADCZYCH MIESZKAŃCÓW WSI

1. Wstęp

Instytucje doradztwa rolniczego w Polsce podlegają nieustannym zmianom, mającym na celu dostosowanie ich funkcjonowania do zmieniających się wymagań środowisk wiejskich oraz nowych uwarunkowań prowadzenia gospodarstw rolnych przez klientów doradztwa w kraju. Do podstawowych warunków sprawnego działania kadr doradczych należy stałe doskonalenie zarówno doradców pracujących z radzącymi się rolnikami, jak również usprawnianie instytucji funkcjonujących w systemie doradztwa rolniczego w Polsce. Jednym z elementów niezbędnych do tego jest systematyczna ocena działania systemu doradztwa rolniczego oraz ocena zdolności do zaspokajania potrzeb rolników.

Po integracji Polski z Unią Europejską (1 maja 2004 roku) uległy zmianom warunki finansowania sektora rolniczego w Polsce, a w ślad za tym pojawiły się nowe wymagania dotyczące organizacji doradztwa rolniczego. Z jednej strony, zgodnie z dyrektywami UE, Polska musiała dostosować działalność istniejących instytucji doradztwa rolniczego do ogólnie obowiązujących reguł, z drugiej zaś pojawiło się zjawisko powstawania coraz większej liczby prywatnych biur doradztwa rolniczego. Dotychczasowe instytucje świadczące usługi doradcze zyskują więc konkurencję na rynku usług doradczych, rolnicy zaś większą paletę wyboru spośród instytucji i firm oferujących swoje usługi doradcze. Stwarza to konieczność zwrócenia większej uwagi na jak najlepsze zaspokajanie oczekiwań i potrzeb rolników oraz stałe poprawianie własnej oferty dla klientów. Z punktu widzenia usprawniania systemu doradztwa rolniczego niezmiernie ważne jest diagnozowanie stanu jego działania oraz systematyczna ocena poziomu świadczonych usług doradczych przez wszystkie instytucje działające na rynku.

Jednym z najważniejszych etapów zmian stało się wprowadzenie nowych założeń rozporządzeniem Komisji Europejskiej 1782 z 2003 roku zobowiązującym państwa członkowskie do wprowadzenia z dniem 1 stycznia 2007 roku systemu doradztwa rolniczego, który ma wspomagać realizację projektów w ramach Wspólnej Polityki Rolnej. Według założeń, w systemie tym mogą funkcjonować różne instytucje oraz firmy wspierające rolników, w tym także prywatne. W Polsce istnieje obecnie coraz większe zróżnicowanie na rynku usług doradczych. Największe tradycje oraz doświadczenie w działalności doradczej mają wojewódzkie ośrodki doradztwa rolniczego, będące państwową instytucją wspierającą rozwój wsi i rolnictwa. Równolegle, od wielu lat działa także tzw. branżowe doradztwo, realizowane przez firmy obsługujące rolnictwo, zwłaszcza sprzedające nawozy, środki ochrony roślin, nasiona czy maszyny dla rolnictwa. Tego typu doradztwo ma swoją specyfikę i jest najczęściej związane ze sprzedażą konkretnych środków do produkcji w połączeniu ze wsparciem doradczym dotyczącym wyboru najbardziej odpowiedniego produktu oraz właściwego zastosowania go w gospodarstwie po dokonaniu zakupu. W ostatnim okresie dynamicznie rozwija się także sektor prywatnych usług doradczych świadczonych przez wyspecjalizowane biura doradcze pobierające opłaty za świadczone usługi. Pojawiły się także możliwości komercyjnej działalności usługowej w państwowych jednostkach WODR, dzięki istniejącym regulacjom prawnym. Mamy więc do czynienia z coraz większą konkurencją na rynku usług doradczych w Polsce, co stwarza możliwości wyboru najlepszej oferty przez rolników oraz powinno motywować jednostki doradcze do podnoszenia poziomu swoich usług.

2. Rozwój doradztwa rolniczego w świetle integracji z Unią Europejską

Przemiany gospodarcze i społeczne w Polsce zostały znacznie przyspieszone przez proces integracji z Unią Europejską. Nowe uwarunkowania, związane z koniecznością dostosowania się do wymagań wspólnego rynku oraz przepisów regulujących funkcjonowanie różnych obszarów aktywności ekonomicznej, spowodowały reformowanie instytucji działających dotychczas w innych realiach. Największe nadzieje na przyspieszenie zmian wiązano z objęciem regulacjami Wspólnej Polityki Rolnej wsi i rolnictwa – sfery wymagającej znacznych nakładów finansowych dla dostosowania do standardów umożliwiających konkurencję w ramach UE. Tempo przemian obszarów wiejskich jest uzależnione od wielu czynników, jednak zawsze zmiany te były skorelowane z troską o usprawnianie działalności doradczej, bez której trudno sobie wyobrazić unowocześnianie wsi i rolnictwa. Instytucją najdłużej działającą w tej sferze w Polsce są ośrodki doradztwa rolniczego, wydaje się więc naturalnym, że należy oczekiwać reformowa-

nia i dostosowywania do nowych wymagań przede wszystkim jednostek WODR w kraju. Oprócz WODR, na rynku usług doradczych funkcjonują inne firmy, jednak ich działalność jest w znacznym stopniu zdominowana przez sprzedaż konkretnych produktów, natomiast prywatne biura doradztwa, które powstały w ostatnim okresie nie doczekały się opracowań badawczych, które byłyby obecne w literaturze przedmiotu.

W ostatnich latach zmiany w Polsce następują niezwykle szybko. Integracja z Unią Europejską spowodowała konieczność dostosowywania się wszystkich sfer życia gospodarczego i społecznego do nowych warunków. Najbardziej oczekiwane zmiany jako efekt integracji nastąpiły na obszarach wiejskich, które w sposób wyraźny odbiegały rozwojem od standardów europejskich. Przemiany wsi i rolnictwa są wspierane dotychczas przez doradztwo świadczone w Polsce głównie przez państwowe jednostki doradztwa rolniczego. Jak wskazuje Matuszak [2003] także same ośrodki doradztwa rolniczego ewoluują wraz ze zmieniającymi się warunkami w otoczeniu. Zmiany te są zatem nieuniknione w okresie adaptacji do zadań związanych z przystąpieniem do UE. Ostatnia większa modyfikacja instytucji ODR miała miejsce na przełomie 2004 i 2005 roku. Nastąpiły też zapowiadane nowe rozwiązania organizacyjne od początku 2007 roku, które miały spowodować dostosowanie tej instytucji do wymagań stawianych systemom doradztwa rolniczego przez Unię Europejską [Kania 2006a, Matuszak 2005, Skórnicki 2005, Wiatrak 2006].

Ośrodki doradztwa rolniczego ewoluowały wraz z uwarunkowaniami otoczenia, w którym działają adaptując się do nowych zadań i wyzwań [Matuszak 2003]. Zmiany te w znacznym stopniu były spowodowane nowymi oczekiwaniami związanymi z członkostwem od 1 maja 2004 roku w UE i koniecznością dostosowania się do przepisów wspólnoty [Kania 2006, Matuszak 2005, Skórnicki 2005, Wiatrak 2006]. Jednym z nich było rozporządzenie Komisji Europejskiej 1782 z 2003 roku zobowiązujące państwa członkowskie do wprowadzenia z dniem 1 stycznia 2007 roku systemu doradztwa rolniczego [Kania 2006b; Skórnicki 2006]. Modyfikacje te wynikają także z nowych uwarunkowań finansowych, wśród których najważniejsze dotyczą zasad i finansowania Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2007-2013 [Kowalski 2006].

Państwowe doradztwo rolnicze w postaci sieci jednostek WODR było przez wiele lat największą i najbardziej sprawną instytucją świadczącą usługi doradcze. Jak wskazują Chyłek [1997] i Matuszak [2002] doradztwo państwowe odgrywało też główną rolę w dostosowaniu do integracji, wspierając rolników w przygotowywaniu wniosków o uzyskanie dopłat ze środków UE. Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej spowodowało wzrost oczekiwań środowisk rolniczych wymagających dalszej intensyfikacji pracy doradczej dla zaspokojenia ich potrzeb.

Intensyfikacja ta związana była przede wszystkim z doradztwem obejmującym dostosowanie działalności do warunków określonych wymogami UE oraz wsparciem pozwalającym na zagospodarowanie środków pomocowych [Wiatrak 2004]. W tym celu konieczne były zmiany prowadzące do powstania systemu doradztwa rolniczego, świadczonego przez różne instytucje, wzajemnie się uzupełniające i zróżnicowane pod względem finansowania [Wiatrak 2003]. W Polsce istnieje bowiem szereg podmiotów, które zajmują się świadczeniem różnych usług wspierających rolników, choć na odmiennych zasadach. Różnice są widoczne w programach i zasadach realizacji stosowanego wsparcia [Chyłek 1996]. Aby sprostać nowym wyzwaniom prowadzono w ośrodkach doradztwa rolniczego liczne szkolenia w celu przygotowania kadry doradców do nowych zadań [Matuszak 2003]. Zakres zadań dla doradztwa znacznie się powiększył wraz ze zmieniającą się polityką państwa oraz nowymi problemami jakie się pojawiły po wstąpieniu do UE. Następowaly zmiany jakościowe w sposobie funkcjonowania doradztwa rolniczego oraz współpracy doradców z rolnikami [Matuszak 2002]. Dotyczyło to zwłaszcza realizacji podstawowych funkcji oraz najważniejszych zadań, jakie powinna podejmować kadra doradcza. Jak wskazuje Kujawiński [2003] należą do nich zadania: doradcze, oświatowe, informacyjne i upowszechnieniowe. Nowa sytuacja jaka pojawiła się po włączeniu Polski w strukturę UE dotyczy więc zarówno wiejskich środowisk rolniczych jak też pracowników ośrodków wspierających swymi poradami rolników.

Po integracji Polski z Unią Europejską przemiany polskiego rolnictwa i konieczność dostosowania się do standardów światowej gospodarki rynkowej wytyczyły ośrodkom doradztwa rolniczego wiele nowych zadań [Matuszak 2005]. Z doświadczeń krajów o podobnej strukturze gospodarstw rolnych, które wcześniej przystępowały do UE, a także z doświadczeń polskich związanych z wdrażaniem pomocy przedakcesyjnej, wynikało, że rolnicy będą potrzebowali pomocy w przygotowaniu dokumentacji niezbędnej do skorzystania z pomocy finansowej na rozwój i modernizację gospodarstw, co w konsekwencji spowoduje oczekiwane przemiany restrukturyzacyjne w rolnictwie i rozwoju wsi [Wiatrak 2003]. Włączenie Polski do Unii Europejskiej narzuciło wzmożoną pracę kadry jednostek i firm doradztwa rolniczego. Dotyczy to głównie doradztwa obejmującego dostosowanie do warunków określonych wymogami UE, a także pozwala na zagospodarowanie środków finansowych w ramach Wspólnej Polityki Rolnej. Doradztwo dla rolników to głównie doradztwo rolnicze i rolno-środowiskowe, natomiast doradztwo dla ludzi zamieszkujących na wsi to doradztwo w zakresie wielofunkcyjnego zagospodarowania wsi, doradztwo socjalno-ekonomiczne i wiejsko-środowiskowe [Wiatrak 2004]. Jednak może się zdarzyć tak, że niewielkie zasoby kadrowe kadr doradztwa rolniczego nie pozwolą na podjęcie nowych zadań bez

redukcji aktualnie realizowanych kierunków działalności [Matuszak 2003]. By sprostać nowym zadaniom związanym z integracją Polski z Unią Europejską, kadry doradcze są zmuszone zintensyfikować kontakty z rolnikami, producentami oraz innymi odbiorcami usług doradczych. Doradcy muszą być wśród odbiorców swoich usług i wsłuchiwać się w ich potrzeby. WODR powinien posiadać dobrze przygotowaną kadrę specjalistów oraz wiarygodną informację z wielu ośrodków naukowych i informacyjnych, a także decyzyjnych [Chyłek 1997]. Obecnie już wiadomo, że zwiększone potrzeby doradcze spowodowały powstawanie prywatnych podmiotów udzielających takiego wsparcia rolnikom.

Po 1 maja 2004 roku znacznie zwiększyły się szanse na rozwój gospodarczy obszarów wiejskich, dzięki objęciu wsi i rolnictwa w Polsce wsparciem finansowanym ze środków UE. Rozwój lokalnych środowisk wiejskich jest obecnie uzależniony w znacznym stopniu od aktywności mieszkańców wsi, w tym zwłaszcza lokalnych władz samorządowych oraz rolników, w pozyskiwaniu zewnętrznych źródeł finansowania. Same środki finansowe jednak nie wystarczą do dokonania zmian w funkcjonowaniu obszarów wiejskich. Istotą planowanych działań powinno być przygotowanie do wprowadzenia zmiany mentalności w zachowaniach mieszkańców wsi, po to aby wdrażanie nowych technologii w gospodarstwach, rozwój przedsiębiorczości, motywowanie do samozatrudnienia, ochrona środowiska, służyły rozwojowi wsi [Potok 2006]. Jednak aby mogło to nastąpić musi być także odpowiednio przygotowany program wsparcia udzielanego przez ośrodki doradztwa rolniczego, który umożliwi poprawę bytu mieszkańcom oraz nie wpłynie negatywnie na środowisko przyrodnicze [Sass 2006]. Kluczowym zagadnieniem wydaje się wszakże nastawienie samych rolników do zmian oraz dostrzeganie nowych możliwości rozwoju wsi i rolnictwa oraz własnej pozycji po integracji z UE. Badania przeprowadzone przed integracją wskazywały na sceptyczne postawy wobec akcesji, zwłaszcza wśród mieszkańców wsi [Kotala 1999; Halamska 2000; Gutkowska, Kosicka 2001; Wieruszewska 2001; Pankowski 2002; Kłodziński, Fedyszak-Radziejowska 2003; Niemczyk 2001; Perepeczko 2004].

Doradztwo rolnicze nieustannie musi się zatem przystosowywać do zmieniających się uwarunkowań, stając w obliczu nowych wyzwań pojawiających się wraz z przemianami gospodarczymi i społecznymi obszarów wiejskich. Jest to proces długotrwały, który będzie przebiegał nieustannie, w miarę pojawiających się nowych potrzeb rolników, a także innych mieszkańców wsi korzystających z usług doradczych [Zawisza, Augustowska 2006]. Jednym z najważniejszych wydarzeń w ostatnich latach, zmieniających uwarunkowania pracy doradczej, była wszakże integracja z UE, która spowodowała powstanie nowej sytuacji dla funkcjonowania gospodarstw, a także dla działalności doradczej. Ustawa o jednostkach doradztwa rolniczego [Ustawa 2004] określiła jednocześnie na nowo zadania dla ośrodków

doradztwa rolniczego precyzując, które z nich mają być świadczone bezpłatnie, a równocześnie wprowadzając po raz pierwszy możliwość pobierania opłat za wybrane usługi. Zgodnie z Ustawą przedmiotem działania doradców i specjalistów są główne problemy zawodowe ich potencjalnych klientów tj. rolników i innych mieszkańców wsi. Problemom tym można nadać różnorodną hierarchię w zależności od przyjętych kryteriów i wspierać ich rozwiązywanie działaniami doradczymi, oświatowymi, informacyjnymi i upowszechnieniowymi [Kujawiński 2006]. Doradztwo rolnicze musi także sprostać wyzwaniom związanym z pojawiającymi się w Europie i na świecie nowymi trendami, jak globalizacja i liberalizacja rynków rolnych, ograniczanie wydatków budżetowych kierowanych na zadania doradcze oraz komercjalizacja usług doradczych [Kania 2007].

Jak wynika z zaprezentowanej literatury, integracja Polski z Unią Europejską spowodowała pojawienie się u rolników nowych problemów, a w ślad za tym powstały nowe potrzeby w zakresie doradztwa rolniczego. Doradcy, a także same ośrodki doradztwa rolniczego muszą podejmować niezbędne działania, aby sprostać rosnącym wymaganiom swoich klientów – rolników i innych mieszkańców wsi. Dla sprawnego funkcjonowania systemu doradztwa rolniczego niezbędne jest jednak stałe monitorowanie działalności instytucji i firm doradztwa rolniczego poprzez oceny dokonywane przez samych rolników. Procedura taka pozwala bowiem na bieżącą ocenę efektów przemian w doradztwie oraz umożliwia planowanie przyszłych modyfikacji systemu wsparcia doradczego.

3. Ewolucja instytucji doradztwa rolniczego w świetle potrzeb rolników

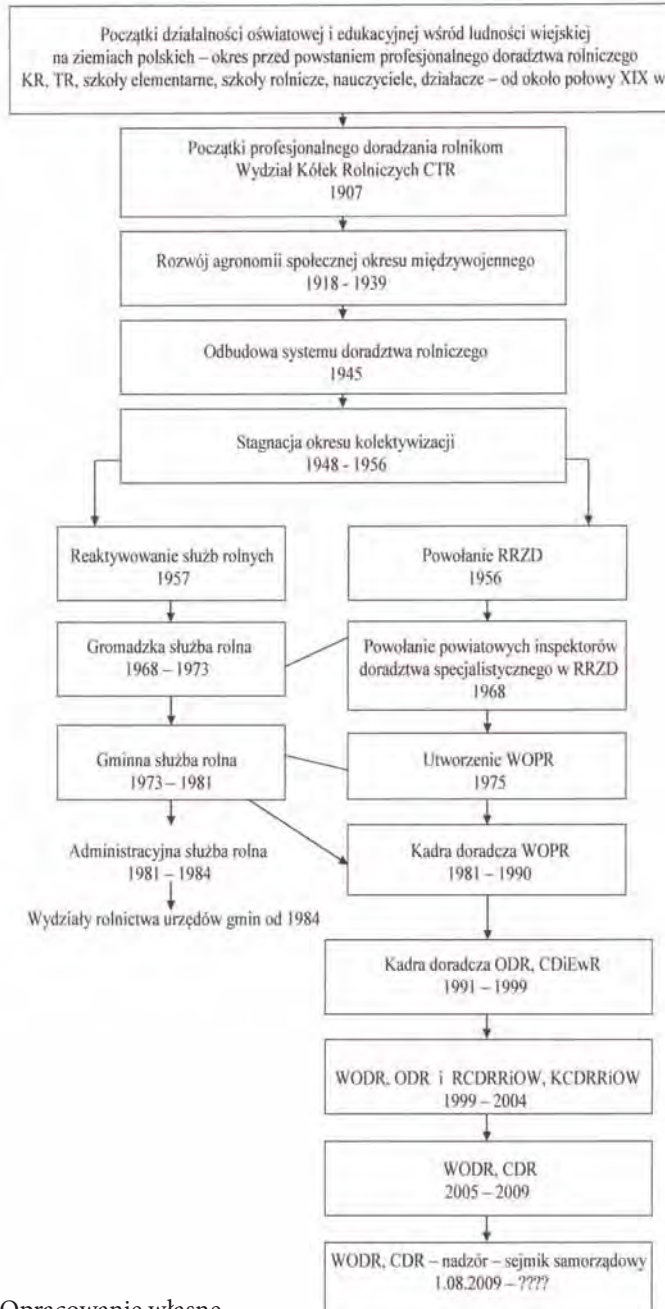
Potrzeby i oczekiwania rolników wobec kadr doradczych zmieniały się wraz ze zmianami otoczenia, w którym funkcjonowały gospodarstwa rolne. Na potrzeby wpływ miał zawsze: (1) poziom rozwoju gospodarstw, (2) profesjonalne przygotowanie rolników do gospodarowania, (3) otoczenie gospodarcze. Na każdym etapie rozwoju wsi i rolnictwa rola doradztwa była nieco inna, zmieniały się też fazy rozwoju doradztwa oraz potrzeby doradcze. Analizując współcześnie kolejne etapy rozwoju doradztwa rolniczego można dostrzec kilka głównych etapów rozwoju. W każdym z nich rola i zadania doradztwa były skierowane na aktualne w owym okresie oczekiwania i potrzeby środowisk rolniczych oraz główne priorytety rozwoju wsi i rolnictwa. U podstaw konstruowania programów działalności doradczej oraz samych struktur doradztwa leżały zawsze najpilniejsze zadania, jakie miały być wspierane poprzez doradztwo.

Profesjonalna działalność doradcza zapoczątkowana została w Polsce na początku XX wieku przez Centralne Towarzystwo Rolnicze (CTR), jednak wcześniej istniały różne formy upowszechniania wiedzy rolniczej, które nie miały instytu-

cyjonalnej formy działalności doradczej. Praźródłem dzisiejszego doradztwa były oświatowe formy działalności wśród ludności wiejskiej realizowane poprzez działalność kółek rolniczych (KR), towarzystw rolniczych (TR), szkół elementarnych i rolniczych. Fundamentalne znaczenie dla budowania współczesnego doradztwa rolniczego miał okres agronomii społecznej dwudziestolecia międzywojennego, bowiem w tamtym okresie powstały niemal wszystkie, znane do dzisiaj formy i metody pracy doradczej. Okres budowania systemu doradztwa rolniczego w powojennej Polsce rozpoczął się po roku 1956, jednak dopiero powołanie wojewódzkich ośrodków postępu rolniczego (WOPR) w 1975 roku, jako instytucji powstałej z przekształcenia rolniczych rejonowych zakładów doświadczalnych (RRZD), a zwłaszcza włączenie do kadry doradczej WOPR pracowników gminnej służby rolnej w 1981 roku, stanowiło poważny krok w stronę ustanowienia profesjonalnej instytucji doradczej w kraju. Współcześnie do najważniejszych przemian doszło w roku 1990, kiedy w miejsce WOPR utworzono ośrodki doradztwa rolniczego (ODR) w każdym województwie. Od roku 1990 nastąpiło wiele zmian w funkcjonowaniu instytucji doradztwa rolniczego, jednak dopiero od roku 2005 wydawało się, że niewiele brakuje do stworzenia jednolitego, krajowego systemu doradztwa rolniczego w Polsce. Działania te jednak zostały zaprzeczane brakiem zintegrowania Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie z siecią WODR w kraju jako jednostki nadrzędnej, sprawującej nadzór merytoryczny w systemie doradztwa rolniczego. Oddalono się od budowania krajowego systemu doradztwa rolniczego decyzją o przekazaniu od 1.08.2009 r. nadzoru nad WODR jednostkom samorządu terytorialnego województw (sejmikom oraz marszałkom województw). Takie rozwiązanie nie jest spotykane z żadnym rozwiniętym gospodarczo kraju i nie ma racjonalnego uzasadnienia. W perspektywie kilku lat może przyczynić się do zaniku systemu doradztwa rolniczego w kraju, bowiem dalsze przekształcenia WODR w poszczególnych województwach mogą przebiegać odmiennie, w zależności od wizji lokalnych władz samorządu terytorialnego. Najważniejsze etapy rozwoju doradztwa rolniczego w Polsce zaprezentowano na rysunku 1.

Rysunek 1

Ewolucja instytucji doradztwa rolniczego w Polsce



Źródło: Opracowanie własne.

Oceniając rozwój doradztwa rolniczego na przestrzeni wielu dziesięcioleci w Polsce, można określić 6 najważniejszych etapów rozwoju. W każdym z etapów stworzono rozwiązania mające spełniać podstawowe cele działalności doradczej. Miały one swoje uzasadnienie w przyczynach, dla których wybierano priorytetowe zadania do realizacji w programach wsparcia doradczego.

Główne etapy realizacji zadań doradczych i ewolucji doradztwa rolniczego to:

- I etap:** doradztwo jako wsparcie w edukacji i kształceniu rolników (cel: uzupełnianie wiedzy i wykształcenia rolników – przyczyna: niewystarczający poziom wykształcenia i wiedzy rolników) – XIX w.
- II etap:** budowanie fundamentów profesjonalnego doradztwa (cel: przygotowanie form i metod pracy doradczej – przyczyna: pomoc dla odbudowywanego i rozwijającego się rolnictwa) – lata 20. i 30 XX w.
- III etap:** doradztwo jako wsparcie dla administracji sterującej rolnictwem (cel: realizacja polityki rolnej poprzez kadry doradcze – przyczyna: wsparcie dla realizacji planów gospodarki centralnie sterowanej) – lata 50. i 60 XX w.
- IV etap:** doradztwo jako wsparcie dyfuzji innowacji rolniczych (cel: udostępnianie nowych rozwiązań rolnikom i unowocześnianie gospodarstw – przyczyna: szybki rozwój nauki, gwałtowny przyrost liczby innowacji, modernizacja rolnictwa – nowe wyzwania gospodarki centralnie sterowanej) – lata 70. i 80 XX w.
- V etap:** doradztwo jako wsparcie w gospodarce rynkowej (cel: pomoc w rozwiązywaniu problemów rolnikom funkcjonującym w nowym systemie gospodarki rynkowej – przyczyna: zmiana systemu gospodarki centralnie sterowanej na rynkową, perspektywa integracji z UE i przyjęcia rozwiązań WPR) – lata 90 XX wieku – do dzisiaj.
- VI etap:** doradztwo jako system profesjonalnego wsparcia rolników (cel: zaspokajanie oczekiwań i potrzeb rolników – przyczyna: wymagania UE, konieczność stworzenia jednolitego systemu doradztwa dla sprawnego wspierania rolników) – jesteśmy ciągle jeszcze u progu tego etapu: czy zostanie osiągnięty (doradztwo wydaje się być na rozdrożu)?

Obecnie dla prawidłowego rozwoju doradztwa rolniczego w Polsce potrzebne jest spełnienie kilku podstawowych wymagań, niezbędnych dla stworzenia racjonalnie funkcjonującego systemu doradztwa rolniczego, opartego na kontynuowaniu tradycji oraz wykorzystywaniu dotychczasowych doświadczeń:

- stworzenie jednolitego krajowego systemu doradztwa rolniczego (KSDR) opartego na WODR oraz CDR jako jednostki wiodącej (WODR powinny podlegać bezpośrednio CDR),
- ustabilizowanie struktur organizacyjnych doradztwa rolniczego,

- zaprzestanie modyfikacji struktur doradczych w zakresie podległości służbowej,
- zapewnienie ciągłości rozwoju, co umożliwi prawidłową ewolucję struktur doradztwa rolniczego w następnych latach,
- oparcie dalszego rozwoju na tradycji i dotychczasowych osiągnięciach (został stworzony model państwowego doradztwa rolniczego, które powinno ewoluować w kierunku stopniowej komercjalizacji usług).

Doradztwo rolnicze powinno zostać skonstruowane w instytucjonalnych strukturach krajowego systemu doradztwa rolniczego w sposób przemyślany, logiczny i racjonalny. Przede wszystkim doradztwo rolnicze powinno być:

- niezależnym systemem wsparcia profesjonalnego dla rolników (niezależnym od zmiennej koniunktury w instytucjach władzy administracyjnej na różnych poziomach),
- organizacją doradczą o statusie państwowym i o jednolitych strukturach krajowych,
- uczestnikiem otwartego rynku usług doradczych i konkurować z innymi instytucjami o środki finansowe na swoją działalność (UE, krajowe, regionalne i inne),
- organizacją składającą się z instytucji WODR posiadających osobowość prawną,
- organizacją oferującą pakiety usług bezpłatnych (finansowanych przez zleceńodawców programów doradczych, w tym: UE, krajowych, regionalnych, instytucjonalnych i innych),
- organizacją oferującą pakiety usług odpłatnych (finansowanych przez samych rolników, jako klientów organizacji doradczej),
- organizacją współpracującą z innymi instytucjami działającymi na rzecz rozwoju wsi i rolnictwa na zasadach wzajemnych korzyści (bez podporządkowania służbowego).

Współcześnie wojewódzkie ośrodki doradztwa rolniczego (WODR) wydają się najlepszą alternatywą dla budowania krajowego systemu doradztwa rolniczego, bowiem są:

- organizacją doradczą będącą spadkobiercą rozwoju i ewolucji doradztwa rolniczego w kraju od prądródeł funkcjonowania – WODR jest więc nośnikiem wypracowanych przez wiele dziesięcioleci form organizacyjnych oraz sposobów wsparcia doradczego dla rolników,
- instytucją mającą ugruntowaną pozycję w środowiskach wiejskich oraz wśród rolników dysponujących gospodarstwami o rozwojowym potencjale,
- organizacją doradczą, w oparciu o którą można najskuteczniej budować dalszy rozwój doradztwa rolniczego w Polsce,

- organizacją doradczą, która posiada największy potencjał i doświadczenie we wspieraniu przemian wsi i rolnictwa w kraju,
- instytucją cieszącą się znacznym zaufaniem wśród rolników oraz posiadającą wysokie oceny w zakresie kompetencji w zakresie wsparcia doradczego w kraju,
- instytucją, której dorobku i osiągnięć nie można zaprzepaścić nieroztropnymi decyzjami zmieniającymi jej usytuowanie w strukturach krajowych, regionalnych i lokalnych.

Obecnie trudno zdiagnozować funkcjonowanie doradztwa rolniczego w Polsce, które jest w okresie ciągłych przemian. Zmieniono usytuowanie WODR na szczeblu wojewódzkim, niełatwo jest też zidentyfikować faktyczne miejsce prywatnych biur na rynku usług doradczych, bowiem ten segment działalności doradczej zaczyna się dosyć szybko rozwijać, zwłaszcza po integracji z Unią Europejską. W zasadzie dominującym zadaniem tych firm jest wsparcie w przygotowywaniu wniosków o dofinansowanie ze środków UE, ale nie tylko rolników, którzy nie są jedynymi klientami. Usługi prywatnych biur doradztwa są kierowane do różnych instytucji i firm związanych z wsią i rolnictwem. Nie sposób ocenić udziału poszczególnych instytucji oraz firm doradczych w przygotowywaniu wniosków, bowiem jak wynika z badań ARiMR nie prowadzi takiej ewidencji, a w składanej dokumentacji nie ma obowiązku podawania informacji kto sporządzał lub pomagał wypełnić wniosek. W związku z tym nie można precyzyjnie oszacować ani udziału poszczególnych firm, ani też nie są uprawnione jednoznaczne wnioski o poziomie wsparcia udzielanego przez różne instytucje doradcze na podstawie jakości wypełnionych wniosków. Istnieje jednak wyraźna tendencja do komercjalizacji usług doradczych, o czym świadczy rosnące zainteresowanie korzystaniem z odpłatnych usług prywatnych biur doradztwa rolniczego oraz wprowadzaniem odpłatności za wybrane usługi państwowych jednostek WODR. Zwłaszcza w ostatnim okresie stale powiększała się liczba prywatnych biur doradczych oraz rolników korzystających z ich usług. Populacja klientów WODR ulega więc systematycznemu zmniejszaniu się, zwłaszcza w zakresie usług związanych z przygotowywaniem dokumentacji służącej pozyskiwaniu środków finansowych w ramach programów WPR UE. Zjawisko to może wszakże mieć charakter przejściowy, bowiem po wyczerpaniu się funduszy Unii Europejskiej, oferowanych w ramach perspektywy finansowej 2007-2013, zainteresowanie usługami prywatnych biur doradztwa może znacznie się zmniejszyć.

4. Podsumowanie

Za najważniejszą i korzystną zmianę w ostatnim okresie można uznać reformę doradztwa, która nastąpiła z początkiem 2005 roku. Niestety niefortunnym rozwiązaniem było podporządkowanie WODR na poziomie województw samorządowi terytorialnemu (nadzór od 1 sierpnia 2009 roku sprawują marszałkowie województw i sejmiki samorządowe). Takie rozwiązanie jest niespotykane w innych krajach i nielogiczne z punktu widzenia racjonalnego zarządzania doradztwem. Zwykle o kierunkach działalności decyduje jednostka, która finansuje działalność, a środki finansowe na funkcjonowanie są kierowane w znacznej części jeszcze przez MRiRW, które oddało rolę nadzorowania działalności doradczej urzędowi marszałkowskim. Trudno doszukać się w takim rozwiązaniu racjonalności – znacznie bardziej logicznym było poprzednie usytuowanie WODR, jako instytucji podlegającej wojewodzie, który jest przedstawicielem władz administracji centralnej, w tym także MRiRW. Wydaje się jednak, że najkorzystniejszym rozwiązaniem byłoby stworzenie systemu doradztwa rolniczego, jako struktury niezależnej od administracji i utworzenie jednostki nadrzędnej w Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie, jako ośrodka nadzorującego bezpośrednio funkcjonowanie całego systemu wojewódzkich ośrodków doradztwa rolniczego. Takie rozwiązanie pozwoliłoby uniknąć oddziaływania różnych interesów jednostek mających wpływ na działalność WODR w poszczególnych województwach kraju.

Reasumując należy stwierdzić, że doradztwo rolnicze ewoluuje wraz ze zmieniającymi się potrzebami środowisk rolniczych w kraju. Należy mieć nadzieję, że dalszy rozwój doradztwa rolniczego przyczyni się do coraz bardziej sprawnej obsługi klientów, umożliwiając zaspokajanie najważniejszych potrzeb rolników. Obecnie trudno jednak mówić o istnieniu systemu doradztwa rolniczego, bowiem Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie nie pełni roli jednostki nadrzędnej i nadzorującej działalność WODR, wykonując jedynie funkcje szkoleniowe i będąc ośrodkiem certyfikującym. Doradztwo rolnicze w Polsce jest w rzeczywistości, w wymiarze instytucjonalnym, zbiorem autonomicznych 16 WODR na terenie kraju, nadzorowanym odrębnie przez władze samorządu terytorialnego każdego województwa. Stwarza to niebezpieczeństwo zaniku jednolitego, krajowego systemu doradztwa rolniczego w Polsce i ewolucji w kierunku niezależnych ośrodków doradztwa rolniczego, o strukturze i podległości merytorycznej odmiennej w różnych województwach. Nie jest to korzystny kierunek rozwoju, mogący doprowadzić do zagubienia wielu osiągnięć rozwoju doradztwa rolniczego w Polsce, a efekty budowania systemu doradztwa rolniczego przez wiele dziesięcioleci mogą zostać zniweczone.

LITERATURA

1. Chyłek E. K., (1996): Ocena funkcjonowania systemu doradztwa rolniczego w Polsce. Zeszyty Problemowe Postępów Nauk Rolniczych nr 433, ss. 263-280.
2. Chyłek E. K., (1997): Zadania doradztwa rolniczego w kontekście zrzeszenia się Polski z Unią Europejską. Zagadnienia Doradztwa Rolniczego, nr 3, ss. 16-23.
3. Gutkowska K., Kosicka M., (2001): Socjoekonomiczne uwarunkowania postaw mieszkańców wsi wobec integracji z Unią Europejską. Wieś i Rolnictwo, nr 2, ss. 161-171.
4. Hałamska M., (2000): Wiejskie społeczności lokalne w Polsce a problem integracji europejskiej. Wieś i Rolnictwo, nr 4, ss. 42-53.
5. Kania J., (2006a): Przyszłość doradztwa rolniczego w Polsce. Zagadnienia Doradztwa Rolniczego, nr 1, ss. 63-74.
6. Kania J., (2006b): Znaczenie doradztwa w rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich. [W:] Miejsce doradztwa we wspieraniu rozwoju rolnictwa i wsi na Kujawach i Pomorzu. Materiały konferencyjne. Minikowo, ss. 22-35.
7. Kania J., (2007): Doradztwo rolnicze w Polsce w świetle potrzeb i doświadczeń zagranicznych. Rozprawy, z.318, Wydawnictwo AR, Kraków, ss. 201.
8. Kłodziński M., Fedyszak-Radziejowska B., (2003): Dylematy polskiej wsi i polskiego rolnictwa w procesie integracji z Unią Europejską. Wieś i Rolnictwo, nr 1, ss. 75-84.
9. Kotala A., (1999): Postawy i opinie wobec integracji Polski z Unią Europejską. Postępy Nauk Rolniczych, nr 4, ss. 75-87.
10. Kowalski A., (2006): Zmiany Wspólnej Polityki Rolnej i polityki rozwoju obszarów wiejskich - konsekwencje dla Polski. [W:] Miejsce doradztwa we wspieraniu rozwoju rolnictwa i wsi na Kujawach i Pomorzu. Materiały konferencyjne. Minikowo, ss. 22-35.
11. Kujawiński W., (2003): Nowy zawód – doradca rolniczy. Zagadnienia Doradztwa Rolniczego, nr 1/2, ss. 15-27.
12. Kujawiński W., (2006): Planowanie działalności WODR, Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie, Poznań.
13. Matuszak E., (2002): Doradztwo rolnicze w kontekście integracji z Unią Europejską. Zagadnienia Doradztwa Rolniczego, nr 3/4, ss. 17-23.
14. Matuszak E., (2003): Przygotowanie kadr doradczych do nowych zadań po akcesji z UE⁹ Zagadnienia Doradztwa Rolniczego, nr 4, ss. 39-53.
15. Matuszak E., (2005): Doradztwo rolnicze po zmianach – wybrane aspekty. Zagadnienia Doradztwa Rolniczego, nr 4, ss. 14-25.
16. Niemczyk A., (2001): Szanse i zagrożenia polskiego rolnictwa w świetle integracji z Unią Europejską. Wieś i Rolnictwo, nr 3, ss. 87-99.
17. Pankowski K., (2002): Proces integracji w opinii mieszkańców wsi. [W:] Mieszkańcy wsi o integracji europejskiej: opinie, wiedza, poinformowanie. Kolarska-Bobińska L. / red./, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa, ss. 37-59.
18. Perepeczko B., (2004): Obawy o stan rolnictwa po akcesji w świadomości społecznej Polaków. Wieś i Rolnictwo, nr 2, ss. 134-141.
19. Potok A., (2006): Przyszłość doradztwa rolniczego w Polsce. [W:] Ocena funkcjonowania doradztwa rolniczego w Polsce oraz kierunki jego rozwoju w świetle przepisów Unii Europejskiej. Materiały konferencyjne. MRiRW, Warszawa.
20. Rocznik Statystyczny GUS, Warszawa 1998.

21. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 23 grudnia 2004 r. w sprawie nazw i siedzib oraz ramowego statutu wojewódzkich ośrodków doradztwa rolniczego (Dz. U. Nr 285, poz. 2866).
22. Sass R., (2006): Zadania Ośrodka Doradztwa Rolniczego na przykładzie K-PODR Minikowo. Zagadnienia Doradztwa Rolniczego, nr 1, ss. 25-38.
23. Skórnicki H., (2005): Doradztwo rolnicze w świetle reformy Wspólnej Polityki Rolnej. Zagadnienia Doradztwa Rolniczego, nr 4, ss. 7-13.
24. Skórnicki H., (2006): Doradztwo rolnicze w świetle reformy Wspólnej Polityki Rolnej. [W:] Miejsce doradztwa we wspieraniu rozwoju rolnictwa i wsi na Kujawach i Pomorzu. Materiały konferencyjne. Minikowo, ss. 36-42.
25. Ustawa z dnia 22 października 2004 r. o jednostkach doradztwa rolniczego (Dz. U. Nr 251, poz. 2507).
26. Wiatrak A.P., (2003): Charakterystyka, ocena i kierunki doskonalenia doradztwa rolniczego w Polsce. Wieś i Rolnictwo, nr 3/4, ss. 20-33.
27. Wiatrak A.P., (2003): Kierunki pomocy w rozwoju działań przedsiębiorczych w środowisku wiejskim. Zagadnienia Doradztwa Rolniczego, nr 4, ss. 19-30.
28. Wiatrak A.P., (2004): Doradztwo rolnicze i doradztwo w zakresie rozwoju obszarów wiejskich w Polsce w procesie integracji europejskiej. Wieś i Rolnictwo, nr 2, ss. 142-153.
29. Wiatrak A.P., (2006): Wizja i misja doradztwa rolniczego jako wyznaczniki struktury organizacyjnej jednostek doradczych. Zagadnienia Doradztwa Rolniczego, nr 1, ss. 39-49.
30. Wieruszewska M., (2001): Problem barier świadomościowych na wsi wobec integracji Polski z UE. Zagadnienia Doradztwa Rolniczego, nr 1, ss. 46-52.
31. Zawisza S., (1999): Doradztwo rolnicze: między przeszłością a teraźniejszością. [W:] Doradztwo rolnicze w okresie przygotowawczym do integracji z Unią Europejską. Materiały konferencji naukowej. Poświętne 1999, ss. 377-391.
32. Zawisza S., Augustowska E., (2006): Wpływ integracji z Unią Europejską na funkcjonowanie doradztwa rolniczego na przykładzie Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Bratoszewicach. Zagadnienia Doradztwa Rolniczego, nr 1, ss. 96-110.

SŁAWOMIR ZAWISZA

PRZEMIANY SYSTEMU DORADZTWA ROLNICZEGO W POLSCE W ŚWIETLE
POTRZEB DORADCZYCH MIESZKAŃCÓW WSI

Słowa kluczowe: rolnictwo, przemiany, doradztwo rolnicze, ośrodki doradztwa rolniczego, potrzeby doradcze

STRESZCZENIE

W artykule zaprezentowano ewolucję struktur instytucjonalnych doradztwa rolniczego w Polsce. Zmiany organizacyjne w doradztwie rolniczym następowały wraz ze zmieniającymi się potrzebami mieszkańców z modernizujących się środowisk wiejskich. Przeprowadzone analizy wskazują, że w kraju ukształtował się przez wiele ostatnich dziesięcioleci

państwowy system doradztwa rolniczego. Jego początki sięgają działalności oświatowej prowadzonej w XIX wieku, a pierwsze instytucjonalne formy organizacyjne doradztwa pojawiły się na początku XX wieku. Do najważniejszych przemian należy zaliczyć reformy z lat 1990 i 2005. Niefortunnym rozwiązaniem było przekazanie w 2009 roku nadzoru nad WODR sejmikom samorządowym i marszałkom województw, bowiem takie rozwiązanie nie jest spotykane w innych krajach.

SŁAWOMIR ZAWISZA

TRANSFORMATIONS OF AGRICULTURAL COUNSELING IN POLAND IN VIEW
OF COUNSELING NEEDS OF RURAL AREAS INHABITANTS

Key words: agriculture, transformation, agricultural counseling, Agricultural Advising Centers, counseling needs

SUMMARY

In this article the evolution of agricultural counseling institutional structures has been presented. Organizational changes in agricultural counseling came along with the needs of developing rural environments. The carried out analyses show that, the system of agricultural counseling has been established in Poland for the many last decades. It originated from educational activities which started in the XIX century, and its institutional forms appeared at the beginning of the XX century. The most important transformations were the reforms carried put in the years 1990 and 2005. Taking over the supervision over Agricultural Advising Centers by the local Seymiks and Marshals was not a good solution as this solution is found to be uncommon in other countries.

e-mail: zawisza@utp.edu.pl